Review Of Research
Vol. 3 | Issue.5 | Feb.2014
ISSN:-2249-894X Available online at www.ror.isrj.net

ORIGINAL ARTICLE

सोलापूरचा प्राचीन इतिहास

ोडलकर ए.व्ही.

प्रमुख, इतिहास विभाग .भा.पा.महाविद्यालय,पंढरपूर

Abstract :

सोलापूर शहराचा प्राचीन इतिहास वैभव संपन्न, प्रेरणादायी आणि तेजस्वी असा आहे. या शहराचे सोलापूर हे नाव बाधुनिक काळातील आहे; परंतु प्राचीनकाळी मात्र या शहरास सोन्नलगी असे म्हटले जाई. कारण श्री शिवयोी सिध्दरामेश्वर महाराजांची ही जन्मभूमी होती. सिध्दरामेश्वरांचा ११-१२ व्या शतकातील घडलेला इतिहास म्हणजे सोलापूरच्या वैभवशाली धार्मिक इतिहासाचे एक पर्व होते. सिध्दरामेश्वरांसारखा महापुरुष या शहरात जन्माला येणारा ही भविष्यवाी श्री रेव सिध्देश्वर यांची होती.[१७] या भविष्यवाणीनुसार १२ व्या शतकाच्या मध्यावर सिध्देश्वरांचा या नगरीत जन्म झाला. आणि सोन्नलगी शहराचे धार्मिक महत्त्व उंचावले. वीरशैव समाजाचे हे मुख्य देवस्थान होय. सिध्दरामेश्वरांनी आपल्या वास्तव्याने आणि सामाजिक व धार्मिक कर्तृत्वाने या शहराचे नाव सर्वदुरपर्यंत पोहोचविले. सोळा खेडयांचे एकत्रीकरण होऊन सोन्नलगी हे गाव तयार झाले होते आणि या सोन्नलगीचे महत्त्व सिध्दरामेश्वरांमुळे वाढलेले होते. या संताची जसजशी प्रसिध्दी होऊ लागली तसतसे या शहराचे नावही सर्व परिचित होऊ लागले. त्यांच्या काळात गावाची भरभराट झाली. ए धार्मिक, सांस्कृतिक आणि व्यापारी केंद्र म्हणून या शहराचे महत्त्व सर्वदूर पसरले.[१८]

धार्मिक क्षेत्राप्रमाणेच प्राचीन काळात सोलापूरचे राजकीय महत्त्वही वाढले होते. कारण या शहरावर राज्य करुन गेलेले कितीतरी प्राचीन राज्यकर्ते होते. अशा प्राचीन राज्यकर्त्यांमध्ये सातकर्णी उर्फ सातवाहन चालुक्य, राष्ट्रट, वाकाटक, पश्चिम चालुक्य, देवगिरीचे यादव यांचा समावेश होतो. इ.स.पूर्व ३०० ते १३१८ पर्यंत वरील राज्यकतर्त्यांनी सोन्नलगी शहरामध्ये आपले अनुशासन चालविले होते. या प्राचीन राजघराण्यांच्या कालखंडातील इतिहास अवशेषरुपाने आजही सोलापूर शहराच्या आणि जिल्ह्हयाच्या गावागावातून शिल्लक आहे. अशा अनेक खाणाखुणा जिल्हाभर पसरलेले आहेत. प्राचीन मंदिरे, विहीरी, शिलालेख, देवदेवंताच्या मूर्ती, वीरगळ इ. अवशेष जिल्हाभर विखुरलेले आहेत. या अवशेषांच्याद्वारे सोलापूरच्या प्राचीन वैभवाची साक्ष पटते.१९ सोलापूर जिल्हयात प्राचीन काळी अनेक शिलालेखांचे अंकन झाले होते. या शिलालेखावरुन सोलापूर शहराचा प्राचीन इतिहास चांगलाच उजेडात येतो. अशा अनेक शिलालेखांचे वाचन श्री.आनंद कुंभार या शिलालेखतज्ञाने रु-न

सोलापूरच्या प्राचीन इतिहासावर प्रकाश टाकलेला आहे.२० या शिलालेखांच्या साहाय्याने सोलापूरातील प्राचीन इतिहास स्पष्ट झालेला आहे. इ.स.पूर्व ३०० ते १३१८ हा सोलापूर शहराचा प्राचीन कालखंड सांस्कृतिक, सामाजिक, धार्मिक, आर्थिक आणि शैक्षणिक दृष्टीकोनातून महत्त्वाचा ठरतो. रेवणसिध्देश्वर, सिध्देश्वर, श्री किरीटस्वामी, मौनीबुवा इ. अने साधुपुरुष सोलापूरच्या धार्मिक इतिहासाला संपन्न करुन गेले. आजही सोलापूर शहरात श्री सिध्दरामेश्वरांनी स्थापन केलेली ६८ शिवलिंगे आहेत. या ६८ लिंगांना सोन्नलगीमध्ये तेव्हा फार महत्त्वाचे स्थान होते. श्री सिध्दश्वर मंदिर आणि तलाव यांची निर्मितीदेखील प्राचीनकाळी झाली होती. सोन्नलगी शहरातील नलप्पा देसाई या दानशूर जहागीरदाराच्या विधवा पत्नीने चामलादेवीराी हि-ने सिध्देश्वरांना जागा दिली. त्या जागेवरच सिध्दश्वर मंदिर व तलाव आजही अस्तित्वात आहे.२१ अशा या सिध्दश्वरांच्या व्यक्तिमत्त्वामुळे सोलापूर शहराच्या समाजात धार्मिक समानता निर्माण झाली होती. सिध्दश्वरांनी देखील संक्रांतीची यात्रा सुरु रुन या शहरात सामाजिक समानता निर्माण केली होती. सिध्दश्वर यात्रेचे आणि संक्रांतीचे महत्त्व प्राचीन काळापासून आजतागायत आहे. सोलापूरचे ग्रामदैवत म्हणून सिध्दश्वरांना मान आहे, तर सोलापूरच्या यात्रेस काठयांची यात्रा म्हणून स्थान आहे. गड्डयाची किंवा काठयांची यात्रा हा ग्रामोत्सव दरवर्षी जानेवारी महिन्यात होते. विशेषतः १२ जानेवारीस विशेष महत्त्वाचे स्थान असते, कारण यावेळी काठयांची मिरवणूक निघते. म्हणून याच १२ जानेवारी दिवशी सोलापूर शहरातील जनतेच्या धार्मिक भावना दुखावण्यासाठी इ.स.१९३१ साली इंग्रजांनी सोलापूर शहरातील चार देशभक्तांना फासावर लटकाविले होते. प्राचीन ाळातील सोलापूरच्या धार्मिक, सामाजिक आणि सांस्कृतिक भावनेस ब्रिटिशांनी असे आव्हान दिलेले दिसते. श्री सिध्दरामेश्वरांचा कालखंड हा प्राचीन काळातील सोलापूरच्या उत्कर्षाचा पहिला काळ ठरतो.२२

सिध्दरामेश्वरांच्या कालखंडानंतर काही महत्त्वपूर्ण राजघराण्यांनी या भागावर सत्ता चालविली होती. या संदर्भातील शेवटचे प्राचीन घराणे म्हणजे देवगिरीच्या यादवांचे घराणे होय. या देवगिरीच्या यादव घराण्याची स्थापना भिल्लम या राजाच्या ाळात झालेली होती. यादव साम्राज्याचा बराच मोठा विस्तार दक्षिण भारतात झालेला होता. सोलापूर शहरामध्ये देखील देवगिरीच्या यादवांचे राज्य होते. तथापि, इ.स.१३१८ मध्ये उत्तरेकडील सुलतानाने म्हणजेच अल्लाऊद्दीन खिलजी आणि त्याचा सेनापती मलिक काफुर याने या संपन्न वैभवशाली राजघराण्याचा शेवट केला.२३ आणि यादवांच्या नाशाबरोबरच दक्षिण भारतासह सोलापूर जिल्हयाचा प्राचीन इतिहास इ.स. १३१८ ला संपला.

सोलापूरच्या प्राचीन काळातील राजकीय इतिहासाचा असा संक्षिप्त आढावा आहे. या काळात सोलापूर शहराचे व्यक्तीमत्त्व घडले होते. हे शहर धार्मिक मनोवृत्तीचे, सामाजिक समानतेचे आणि सांस्कृतिक संवर्धनाचे होते. कोणत्याही चांगल्या ार्याची दखल देणारे असे हे शहर असले तरीही अन्यायाविरुध्द पेटून उठण्याची परंपरा याच काळात याच शहरामध्ये निर्माण झालेली होती. सृजनशीलतेबरोबरच दुर्जन प्रकृतीच्या विचारांना मूठमाती देण्याची जिद्दही या शहरात प्राचीन काळी निर्माण झाली होती. सोलापूरचे एकसंघ बनविण्यासाठी सिध्दरामेश्वरांचे योगदान महत्त्वपूर्ण होते. याच विचारांचा वारस मध्ययुगीन आणि आधुनिक काळात चालत आलेला होता. म्हणूनच ब्रिटिशांच्या विरोधात या शहरात पहिली ठिणगी पडलेली होती.

Review Of Research
Vol. 3 | Issue.5 | Feb.2014
ISSN:-2249-894X
Available online at www.ror.isrj.net

संदर्भ :

१. सोलापूर डिस्ट्रिक्ट गॅझेटीअर गव्हर्नमेंट ऑफ महाराष्ट्र.

२. सोलापूर त्रैमासिक राजवाडे इतिहास संशोधन मंडळ, धुळे.

३. महाराष्ट्रीय ज्ञानकोश - खंड १५.

४. सोलापूर समाचार ज्युबिली अंक.

५. सोलापूर शहराचा इतिहास.

६. तत्रैव : सोलापूर समाचार ज्युबिली अंक.

७. महाराष्ट्र राज्य गॅझेटीअर - इतिहास प्राचीन कालखंड १.

८. महाराष्ट्राचे जिल्हे सोलापूर.